

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Гуртового Юрія Валентиновича

**«Моделювання процесів розвитку сільського господарства в
системі забезпечення економічної безпеки країни»,**

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 051 Економіка

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

В умовах повномасштабної війни та руйнування значної частини промислового потенціалу сходу і півдня України структура національної економіки зазнала значних трансформацій. Сільське господарство де-факто еволюціонувало з традиційного сектора економіки у стратегічний базис національного виживання. На сьогодні агропромисловий комплекс акумулював безпрецедентне макроекономічне навантаження, виступаючи провідним генератором валютних надходжень, гарантом фізичної доступності продовольства та основою соціальної стабільності. Більше того, на тлі загострення питань глобального забезпечення продовольством, експортний потенціал українського агросектору перетворився на вагомий геополітичний інструмент стримування світової продовольчої небезпеки.

Таке стрімке зростання ролі сільського господарства докорінно змінює ціну управлінських помилок. В умовах крихкості макроекономічної рівноваги будь-які прорахунки в державному управлінні процесами розвитку галузі генерують екзистенційну загрозу не тільки для суб'єктів господарювання, а й для системи економічної безпеки держави загалом. Окрім цього, наявна система індикаторів економічної безпеки потребує оновлення та розширення за рахунок інтеграції специфічних показників, що відображають критичний дестабілізуючий вплив екзогенних шоків на сільськогосподарський розвиток в умовах сучасних викликів.

За таких обставин виникає потреба у вдосконаленні інструментарію, який дасть змогу статистично коректно відобразити трансформовану роль сільського господарства як стратегічного елемента економічної безпеки в умовах воєнних шоків. Ураховуючи зазначене, вирішені в дисертації наукові завдання є вкрай своєчасними, оскільки автором виявлено багатовекторний вплив сільського господарства на складові економічної безпеки, розширено систему її індикаторів та математично формалізовано вплив екзогенних шоків на процеси розвитку галузі.

Підсумовуючи наведені аргументи, дисертаційна робота Гуртового Юрія Валентиновича «Моделювання процесів розвитку сільського господарства в системі забезпечення економічної безпеки країни» є актуальною та має безперечну практичну цінність для формування ефективної державної аграрної політики України в умовах глобальної турбулентності.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами

Актуальність та значущість наукових завдань, вирішених у дисертаційній роботі Гуртового Ю. В., також підтверджено її зв'язком із науковими програмами та планами Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Роботу виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт факультету економіки, а саме: «Моделювання соціально-економічних процесів та систем у контексті сталого розвитку» (номер державної реєстрації 0122U001402, 2022-2024 рр.) та «Методологічне забезпечення управління соціально-екологічними системами в умовах цифрової трансформації економіки» (номер державної реєстрації 0122U001403, 2022-2024 рр.).

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертаційної роботи та опублікованих наукових праць Ю. В. Гуртового засвідчує високий рівень достовірності, цілісності та аргументованості сформульованих наукових положень і рекомендацій. Глибоку обґрунтованість результатів забезпечено якісним опрацюванням

масиву джерел, що включає релевантну нормативно-правову базу, фахову літературу, а також верифіковані емпіричні бази даних провідних міжнародних та національних інституцій (зокрема ФАО, ОЕСР, Світового банку, Державної служби статистики України тощо). Структура дослідження вирізняється внутрішньою логікою та органічним взаємозв'язком розділів. Мета дослідження повністю розкрита через послідовне виконання наукових завдань, що уможливило отримання важливих результатів, винесених на захист.

Для виконання завдань у дослідженні застосовано поєднання загальнонаукових і спеціальних методів. При концептуалізації дефініції «економічної безпеки країни» застосовано методи аналізу і синтезу, що дало змогу подолати термінологічну фрагментарність та сформулювати комплексне авторське визначення. Еволюція наукового дискурсу та напрями трансформації державної аграрної політики досліджені із залученням бібліометричного аналізу, історичного та логічного методів. Водночас методи індукції, дедукції та структурної декомпозиції слугували базисом для виявлення спільних тенденцій розвитку сільського господарства та ідентифікації глобальних викликів. Побудова виробничих функцій та багатофакторних регресійних моделей дали змогу дисертанту не лише визначити ефективність державної підтримки сільського господарства, а й ідентифікувати ключові драйвери зростання галузі та змодельовати вплив розширення органічних площ на рівень витрат домогосподарств у системі забезпечення соціальної безпеки. Метод головних компонент виступає математично обґрунтованою базою для розрахунку вагових коефіцієнтів, необхідних для побудови інтегральних індексів ненадійності експортних ринків та субіндексів продовольчої безпеки регіонів України. Крім того, використання моделей прогнозування часових рядів у синергії зі сценарним підходом уможливило оцінку чутливості окремих індикаторів економічної безпеки до впливу екзогенних воєнних та макроекономічних шоків.

Правомірність основних висновків та прикладних розробок підтверджується їх впровадженням у діяльність Департаменту освіти і науки

Дніпропетровської обласної державної адміністрації, двох суб'єктів агропромислового бізнесу (СТОВ «ХУТІРСЬКЕ» та ПП «МИР»), а також в освітній процес Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Факт використання науково-прикладних результатів офіційно засвідчено відповідними довідками, наведеними у додатках до дисертаційної роботи.

4. Наукова новизна отриманих результатів

Оцінювання результатів дисертаційної роботи дає підстави констатувати наявність низки оригінальних наукових положень, які сприяють розвитку економічної науки. Усі винесені на захист результати отримані дисертантом самостійно, представлені конкретно та послідовно. Серед ключових здобутків, що формують наукову новизну дослідження, варто виокремити такі:

1. Теоретичним здобутком автора є розвиток понятійно-категоріального апарату теорії економічної безпеки країни через систематизацію та узагальнення ключових підходів (с. 43-49), що дає змогу усунути термінологічну фрагментарність у трактуванні цієї багатоаспектної категорії та сформулювати комплексне визначення «економічної безпеки країни», що слугує теоретичним підґрунтям для оновлення нормативно-правової бази в умовах глобальної турбулентності.

2. Теоретичний та практичний інтерес становить компаративний аналіз світових концептуальних моделей державної підтримки сільського господарства (п. 2.1), що дав змогу сформувати базис для інституційної трансформації гібридної моделі України та обґрунтувати двоетапну стратегію реформування аграрної політики (із першочерговою адаптацією канадської моделі з помірною прямою підтримкою та фокусом на інноваціях і стратегічним орієнтиром на перехід до новозеландської моделі, яка передбачає мінімізацію субсидування доходів фермерів на користь максимізації непрямой підтримки загального характеру). Сильна сторона підходу полягає у побудові розширених виробничих функцій, за результатами яких не лише здійснено оцінювання ефективності видів державної підтримки, а й ідентифіковано

ключові драйвери розвитку сільського господарства для їх інтеграції до оновленої системи індикаторів економічної безпеки країни (с. 154-173).

3. Практичний інтерес становить інструментарій оцінювання наслідків імплементації стратегій розвитку органічного виробництва, який у дослідженні набув подальшого розвитку. Авторський підхід базується на алгоритмі моделювання індикаторів виробничої та соціальної безпеки в умовах воєнної невизначеності (с. 133), що поєднує стрес-тестування врожайності із закладеними втратами продуктивності та двоетапне економетричне моделювання інфляційного впливу розширення органічних площ на структуру витрат українських домогосподарств (с. 194-209). Це дає змогу встановити соціальні обмеження органічної трансформації як одного із напрямів сталого розвитку та визначити сценарні умови її безпечної реалізації без критичного тиску на внутрішніх споживачів.

4. Заслуговує на увагу методичний підхід до кількісного оцінювання впливу пандемічного шоку на сільське господарство. Модель актуальна через необхідність врахування впливу деструктивного макроекономічного тиску без спрощення шоку до одномоментного структурного зламу. Результат застосування підходу – це побудова динамічного ряду індексу пандемічного навантаження шляхом інтеграції нормалізованих демографічних втрат із функцією їх експоненційного згасання, що дає змогу формалізувати ефект поступової адаптації аграрного сектору до стрес-фактору (с. 156-162).

5. Практичне значення має удосконалена методика стратегічної сегментації зовнішніх ринків збуту аграрної продукції. Автор застосовує метод головних компонент для розрахунку інтегрального індексу ненадійності, що дало змогу математично обґрунтувати вагові коефіцієнти складових та довести важливість впливу політичної стабільності, а також рівня продовольчої дефіцитності імпортерів як фактору їхньої вимушеної лояльності (с. 119-120). Це забезпечує підґрунтя для розробки стратегій диверсифікації експорту аграрної продукції та адресної товарної експансії через спеціалізацію на преміальній, органічній або функціональній продукції (с. 185-194).

Наведений комплекс теоретичних та прикладних результатів доводить, що дисертаційна робота характеризується високим рівнем інноваційності та оригінальності, а сформульовані автором наукові положення мають безперечну цінність та забезпечують вирішення важливих науково-прикладних завдань.

5. Повнота висвітлення результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях

Основний зміст дисертації розкрито у 26 наукових працях, серед яких: вісім статей у наукових фахових виданнях України (у тому числі одна стаття у виданні, що індексується у міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science), два розділи в колективних монографіях, одна стаття у науковому періодичному виданні та 15 тез доповідей і матеріалів конференцій.

Апробація результатів дослідження відбувалась на щорічних науково-практичних конференціях факультету економіки Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, а також на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях із широкою географією проведення, зокрема: Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Національні економіки в умовах новітніх глобальних викликів» (м. Харків, 1–28 лютого 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права: теорія та практика» (м. Кременчук, 8 лютого 2023 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців та студентів «Сучасні науково-технічні дослідження у контексті мовного простору (англійською мовою)» (м. Дніпро, 11 травня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка і менеджмент 2024: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку» (м. Дніпро, 4–5 квітня 2024 р.); XII Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні та юридичні проблеми розвитку країн» (м. Дніпро, 2–3 травня 2024 р.); XXV Міжнародному науково-практичному форумі «Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій» (м. Львів, 2–4 жовтня 2024 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Механізми 40 забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи,

міжнародний досвід» (м. Харків, 1 листопада 2024 р.); XII Всеукраїнській науково-практичній конференції Форумі молодих економістів-кібернетиків «Моделювання економіки: проблеми, тенденції, досвід» (м. Львів, 22–23 листопада 2024 р.); XVIII Міжнародній науково-практичній конференції «Моделювання та прогнозування економічних процесів» (м. Київ, 5 грудня 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка і менеджмент 2025: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку» (м. Дніпро, 3–4 квітня 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Зелена економіка та зелене зростання – можливості для сталого розвитку» (м. Дніпро, 22–23 травня 2025 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції пам'яті проф. А.З. Підгорного «Актуальні аспекти сучасної статистичної науки і практики» (м. Одеса, 6 червня 2025 р.); XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні та правові проблеми розвитку країн» (м. Дніпро, 23–24 жовтня 2025 р.).

На підставі аналізу публікацій здобувача можна стверджувати про повноту викладу основних наукових положень та результатів роботи у наукових виданнях.

6. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Відзначаючи вагомий науковий доробок здобувача, а також загалом позитивно оцінюючи дисертацію, варто зазначити, що деякі елементи роботи мають дискусійний характер:

1) У першому розділі (п. 1.1-1.3) автор аналізує динаміку індексів популярності пошукових категорій «економічна безпека країни» (с. 50), «сільське господарство» (с. 60) та «державна підтримка сільського господарства» (с. 80), логічно пов'язуючи сплески суспільного інтересу із конкретними екзогенними шоками. Водночас робота виграє б, якби здобувач детальніше обґрунтував роль цього етапу: чи дозволили виявлені тенденції у суспільному інтересі розкрити принципово нові наукові закономірності, результати яких були імплементовані у подальших розділах.

2) У першому розділі (с. 52-58) автор проводить ґрунтовний бібліометричний аналіз із застосуванням інструментів VOSviewer та Publish or Perish, водночас робота виграла б від застосування елементів міжнародного стандарту PRISMA та використання для верифікації результатів даних з міжнародних наукометричних баз Scopus або Web of Science.

3) У другому розділі (с. 102-104) здобувач обґрунтовує доцільність переходу України в довгостроковій перспективі до новозеландської моделі державної підтримки, що базується на мінімізації прямих субсидій та збільшенні фінансування послуг загального характеру. Водночас, пропонуючи такий орієнтир, автор не у повній мірі враховує природно-кліматичні відмінності між Новою Зеландією (із цілорічною вегетацією та відкритим випасом, що суттєво знижують капіталомісткість і енергомісткість виробництва) та Україною із холодними зимами. Робота виграла б, якби автор детальніше окреслив особливості застосування цієї стратегії в українських реаліях, що дало б змогу уникнути ризиків зниження конкурентоспроможності агровиробників у разі відмови від їхньої прямої підтримки.

4) У другому та третьому розділах автор окреслює вектори трансформації сільського господарства, фокусуючись на інтеграції екологічної складової до системи забезпечення продовольчої безпеки та розширенні органічного виробництва. Однак європейський науковий і політичний дискурс включає також альтернативні концепції сталого розвитку (зокрема циркулярну економіку, регенеративне землеробство тощо). Робота значно виграла б, якби здобувач детальніше пояснив пріоритетність впровадження саме органічного землеробства порівняно з іншими інноваційними концепціями.

5) У другому та третьому розділах автор проводить ґрунтовну типізацію областей України за рівнем продовольчої безпеки, водночас робота виграла б у методичній обґрунтованості, якби при діагностиці регіональних асиметрій було враховано чинник просторової взаємозалежності та використано методи просторової економетрії (наприклад, індекс Морана), що дало б змогу математично верифікувати ефект «просторового переливу» та оцінити, як

критично низький рівень безпеки одного регіону технічно «експортує» ризики у сусідні тилові області через дестабілізацію спільних логістичних ланцюгів та розрив міжрегіональних ресурсних потоків.

6) У третьому розділі автор проводить стратегічну сегментацію зовнішніх ринків збуту аграрної продукції та розробляє пропозиції експортної експансії у високомаржинальні ніші країн із низьким ступенем ненадійності. Водночас, запропоноване планування певною мірою залишає поза фокусом зростання аграрного протекціонізму в Європі, масові фермерські протести та введення механізмів екстреного гальмування імпорту щодо української агропродукції, що особливо загострились у 2023-2024 роках. Робота була б посилена, якби здобувач пояснив, яким чином запропоновані стратегії товарної диференціації здатні нівелювати ці політико-регуляторні шоки та нетарифні бар'єри з боку країн-партнерів.

Загалом висловлені зауваження не ставлять під сумнів наукову новизну, достовірність та практичну цінність результатів дослідження. Вони можуть слугувати векторами для подальших наукових доробок здобувача у сфері моделювання процесів розвитку сільського господарства в системі забезпечення економічної безпеки держави.

7. Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам

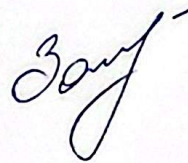
Дисертаційна робота Гуртового Юрія Валентиновича на тему «Моделювання процесів розвитку сільського господарства в системі забезпечення економічної безпеки країни» є цілісною, самостійно виконаною та завершеною науковою працею. У ній одержано нові науково обґрунтовані результати, які вирішують важливе для економічної науки науково-прикладне завдання – теоретико-методичне обґрунтування та розроблення засад розвитку сільського господарства в системі економічної безпеки країни.

Поставленої мети дослідження досягнуто, усі визначені завдання виконано, а обрану тему розкрито всебічно та глибоко. Дисертація виконана на належному науково-теоретичному, методологічному та практичному рівнях.

З огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що дисертація Гуртового Ю. В. повністю відповідає тематиці галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка», а також нормам Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Автор роботи, Гуртовий Юрій Валентинович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної кібернетики
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Лариса ЗОМЧАК

